

Kielce, 2022.01.09

Dr hab. Grażyna Nowak-Starz, prof. UJK
Specjalista w dziedzinie zdrowie publiczne
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Collegium Medicum
25-517 Kielce
ul. IX Wieków Kielc 19A
e-mail: gnowakstarz@gmail.com, gnowakstarz@ujk.edu.pl
tel. 413496952, kom. 600433734

RECENZJA

dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Pani dr n. med. Krystyny Kowalczyk w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu prowadzonym w Kolegium Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku

Sylwetka naukowa kandydata

Pani dr n. med. Krystyna Kowalczyk urodziła się 8 kwietnia 1963 roku. W 1983 roku ukończyła Liceum Medyczne w Bielsku Podlaskim, 19.04.1999 uzyskała tytuł specjalisty w zakresie pielęgniarstwa chirurgicznego decyzją Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego. W roku 2003 roku ukończyła studia na kierunku pielęgniarstwo w Akademii Medycznej w Białymstoku, na Wydziale Pielęgniarstwa i Ochrony Zdrowia, uzyskując tytuł magistra pielęgniarstwa. W 2007 roku Rada Wydziału Pielęgniarstwa i Ochrony Zdrowia Akademii Medycznej w Białymstoku nadała Pani Krystynie Kowalczyk na podstawie przedstawionej rozprawy doktorskiej pod tytułem: *Narażenia zawodowe pielęgniarek, położnych i lekarzy ze szczególnym uwzględnieniem agresji* oraz po złożeniu przepisanych egzaminów stopień naukowy doktora nauk medycznych w zakresie medycyny. Promotorem w przewodzie doktorskim była prof. dr hab. Elżbieta Krajewska-Kułak. Po ukończeniu studiów magisterskich na kierunku pielęgniarstwo Pani Krystyna Kowalczyk została w 2005 roku zatrudniona w Akademii Medycznej w Białymstoku w charakterze instruktora w Zakładzie Pielęgniarstwa Ogólnego, gdzie pracowała do końca 2008 roku. Od 01.01.2009 do 30.06.2017 zmieniła stanowisko i pracowała jako asystent w Zakładzie Zintegrowanej Opieki Medycznej. Pomiędzy 01.07.2017 a 29.12.2019 była zatrudniona jako starszy wykładowca we wspomnianym powyżej zakładzie, by od 30.12.2019 przejść na stanowisko adiunkta naukowo-dydaktycznego.

Ocena osiągnięcia naukowego

Osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z 20.07. 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r . poz. 85 z późn. zm.), opublikowane pod wspólnym tytułem *Wybrane aspekty obciążeń psychospołecznych w pracy pielęgniarek* stanowi cykl 5 prac oryginalnych opublikowanych w recenzowanych czasopismach naukowych, w których Kandydatka jest pierwszym autorem oraz autorem korespondującym z redakcjami czasopism (pełne teksty prac zał. A1). Wkład dr n med. Krystyny Kowalczuk w powstanie każdej publikacji wynosi 90% i został potwierdzony stosownymi oświadczeniami wszystkich współautorów (zał. A2). Sumaryczny wskaźnik **Impact Factor** publikacji stanowiących osiągnięcie naukowe wynosi **11,410**. Łączna liczba punktów **MNiSW** wynosi **380**.

1. Kowalczuk K., Krajewska-Kułak E., Sobolewski M.: The Reciprocal Effect of Psychosocial Aspects on Nurses' Working Conditions. *Front Psychol.* 2017; 8:1386.

doi:10.3389/fpsyg.2017.01386. **Impact factor – 2.129; punktacja MNiSW – 70**

W artykule przedstawiono determinanty określające dobrostan pielęgniarek w miejscu pracy, ocenę korelacji pomiędzy różnymi aspektami psychospołecznych warunków pracy pielęgniarek, ponadto zaprezentowano czynniki psychospołeczne powodujące oczekiwania zmian w miejscu pracy. Badania zostały przeprowadzone na populacji 789 pielęgniarek pracujących w szpitalach w Białymstoku. W badaniach posłużono się standaryzowanym kwestionariuszem Psychospołeczne Warunki Pracy, autorstwa Cieślak i Widerszał-Bazyl. Autorka wykazała, że poziom odczuwanego przez pielęgniarki dobrostanu w miejscu pracy jest zróżnicowany i uwarunkowany wieloczynnikowo. Pielęgniarki oceniły wymagania stawiane im w pracy jako bardzo wysokie, zaś zakres kontroli nad własną pracą oraz wsparcie społeczne i poziom zadowolenia z życia oceniły na poziomie średnim. Ustalono, że spośród najważniejszych zależności wpływu warunków pracy na poziom dobrostanu należy wymienić silny negatywny wpływ konfliktów i przeciążenia pracą, bardzo silny pozytywny wpływ posiadania kontroli i wpływu na własną pracę, silny pozytywny wpływ wsparcia społecznego zarówno ze strony współpracowników, jak i przełożonych, także niewielki negatywny wpływ odczuwania potrzeby zmian. Badania wykazały, że percepcja potrzeby zmian była silnie negatywnie skorelowana z oceną posiadania kontroli nad własną pracą oraz z oceną otrzymywanego wsparcia społecznego. Najsilniejszą korelację wykazano między skalą kontroli nad własną pracą a wsparciem społecznym, co oznacza, że osoby cieszące się otrzymywanym wspar-

ciem współpracowników i przełożonych odczuwały również posiadanie możliwości wpływania na sposoby i warunki wykonywanej przez nie pracy. Ponadto scharakteryzowano profil osób oczekujących zmian oraz zaprezentowano korelację czynników psychospołecznych wpływających na odczuwanie potrzeby zmian. Badane pielęgniarki bardzo wysoko oceniły skalę pożądanych zmian, które powinny nastąpić w ich pracy. Wykorzystując analizę regresji, wykazano, że jedynym istotnym statystycznie czynnikiem okazał się wiek. Potrzeba zmian w grupie starszych pielęgniarek okazała się wyższa niż u młodszych koleżanek, co może oznaczać, że wraz z rosnącym doświadczeniem zawodowym i życiowym wzrasta świadomość potrzeby zmian w sposobie oraz warunkach wykonywanej przez pielęgniarki pracy. Kolejny model regresji pokazał, że im bardziej pielęgniarki są zadowolone z posiadanej kontroli nad wykonywaną pracą i otrzymywanego wsparcia od współpracowników i przełożonych, tym mniej są zainteresowane zmianami w swojej pracy. Wysokie, według oceny pielęgniarek, wymagania w miejscu pracy powodowały odczucie potrzeby zmian, co potwierdziła bardzo silna dodatnia korelacja w zastosowanym modelu regresji. Wnioski z przeprowadzonych badań wskazują, że dobrostan pielęgniarek zależał od wsparcia społecznego zapewnianego przez ich przełożonych i współpracowników, poczucia możliwości wpływania na wykonywaną pracę oraz minimalne konflikty i brak przeciążenia. Autorka postuluje, by kadra kierownicza umożliwiała odpowiednie warunki pracy, zapewniające pielęgniarkom dobre samopoczucie fizyczne i psychiczne (oba te aspekty były ściśle ze sobą skorelowane). Słabe wsparcie społeczne, brak poczucia kontroli nad własną pracą, konflikty i przeciążenie pracą były czynnikami, które sprzyjały oczekiwaniu zmian przez pielęgniarki. Dlatego wskazane jest monitorowanie ryzyka psychospołecznego w miejscu pracy z wykorzystaniem standaryzowanych narzędzi oraz opracowanie i wdrożenie programów profilaktyki stresu na poziomie indywidualnym i organizacji.

2. Kowalczyk K., Krajewska-Kułak E., Sobolewski M.: Psychosocial Hazards in the Workplace as an Aspect of Horizontal Segregation in the Nursing Profession. Front Psychol. 2018; 9:2042. doi: 10.3389/fpsyg.2018.02042 Impact factor – 2.129; punktacja MNiSW – 70.

Celem badań była ocena wpływu zagrożeń psychospołecznych związanych z wykonywanym zawodem pielęgniarki/pielęgniarsza z punktu widzenia płci badanych. Podjęte badania dedykowane są szczególnie niskiej reprezentacji mężczyzn wśród kadry pielęgniarskiej w Polsce w porównaniu z tym, co pokazują podobne statystyki dla innych krajów (w Polsce

mężczyźni stanowią zaledwie 2,0% wszystkich zarejestrowanych pielęgniarek, podczas gdy w Kanadzie 4,6%, w Wielkiej Brytanii około 9,0%, w Irlandii 10,0%, w Hiszpanii 16,0%, a w Iranie aż 23,0%). Zbadano, w jakim stopniu zagrożenia psychospołeczne związane z wykonywaniem zawodu pielęgniarki odczuwane są w równym stopniu przez mężczyzn i kobiety oraz podjęto próbę określenia przyczyn niewielkiej reprezentacji mężczyzn w zawodzie na tle innych krajów. Badania zostały przeprowadzone na populacji 640 pielęgniarek i pielęgniarzy pracujących w szpitalach w województwie podlaskim, z czego mężczyźni stanowili tylko 13% badanych. W zagrożeniach psychospołecznych związanych z wykonywanym zawodem wzięto pod uwagę wszystkie aspekty zarządzania i organizacji pracy, które mogą negatywnie wpływać na zdrowie psychiczne i fizyczne pracownika. W badaniach posłużono się standaryzowanym Kwestionariuszem do Oceny Cech Pracy autorstwa Dudka, Waszkowskiej, Mercz i współ. Z przeprowadzonych badań wynika, że nasilenie zagrożeń psychospołecznych w pielęgniarstwie jest zróżnicowane w zależności od płci. Wykazano, że istotnie więcej mężczyzn niż kobiet ocenia swoje warunki pracy jako wysoce niekorzystne. We wszystkich ocenianych aspektach praca w zawodzie pielęgniarki została oceniana gorzej przez mężczyzn. Wynik ogólny miary ocen negatywnych warunków pracy wśród badanych mężczyzn był o 20,0% wyższy niż u kobiet. W porównaniach międzynarodowych mężczyźni wykonujący zawód pielęgniarski w Polsce zdecydowanie częściej odczuwają negatywny wpływ zagrożeń psychospołecznych związanych z wykonywaną pracą. Złożoność pracy jako cecha stanowiąca zagrożenie psychospołeczne w miejscu pracy została w badaniu autorki oceniona jako charakteryzująca się największym nasileniem spośród badanych zagrożeń. Jej wyższe nasilenie stwierdzono wśród mężczyzn niż kobiet wykonujących zawód pielęgniarki/pielęgniarski. W porównaniach międzynarodowych mężczyźni z Włoch i Hiszpanii nieco lepiej radzą sobie ze złożonością pracy niż kobiety, ale jak podkreślają autorzy w badanej próbie udział mężczyzn był nieco wyższy niż kobiet lub zbliżony. Kolejnymi zagrożeniami psychospołecznymi najczęściej wskazywanymi przez badanych były zagrożenia w miejscu pracy, które silniej odczuwali mężczyźni niż kobiety. Postrzeganie konfliktu jako zagrożenia w miejscu pracy w dużej mierze zależy od indywidualnych cech pracownika i czynników takich jak doświadczenie zawodowe, wykształcenie, relacje z kolegami, zajmowane stanowisko czy klimat organizacyjny. W przeprowadzonym badaniu konflikt interpretowany był częściej jako wysokie zagrożenie w miejscu pracy przez mężczyzn niż przez kobiety (73,5%, 51,5%), co – jak wskazują autorzy opracowania – było odmiennym wynikiem w porównaniach między-

dowych. Jedynie wysiłek fizyczny, jako zagrożenie psychospołeczne w zawodzie pielęgniarki/pielęgniarsza, był cechą, gdzie ocena nie zależała od płci badanych, a uzyskane wyniki były zbieżne z wynikami badań z innych krajów. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają, że zagrożenia psychospołeczne związane z wykonywaniem zawodu pielęgniarki/pielęgniarsza istotnie wpływają na liczbę mężczyzn wykonujących ten zawód w Polsce; większe zagrożenia psychospołeczne doświadczane przez mężczyzn pielęgniarzy w miejscu pracy mogą być efektem szczególnie niskiej reprezentacji mężczyzn wśród praktykującej kadry pielęgniarskiej.

3. Kowalczuk K., Krajewska-Kułak E., Sobolewski M.: Factors Determining Work Arduousness Levels Among Nurses: Using the Example of Surgical, Medical Treatment, and Emergency Wards. *BioMed Res Int.* ID.2019; 2019:6303474. doi:10.1155/2019/6303474

Impact factor – 2.276; punktacja MNiSW – 70

Celem badań było określenie najbardziej uciążliwych i najczęściej występujących obciążeń w miejscu pracy personelu pielęgniarskiego. Ustalono wpływ wybranych czynników, takich jak: wiek, staż pracy, zajmowane stanowisko i miejsce pracy, na intensywność odczuwania obciążeń psychospołecznych z uwzględnieniem typu oddziałów szpitalnych (wybrano trzy typy oddziałów szpitalnych: chirurgiczne, zachowawcze oraz izby przyjęć). Przebadano 573 osoby – pielęgniarki i pielęgniarzy pracujących w szpitalach na terenie województwa podlaskiego. W badaniach posłużono się standaryzowanym Kwestionariuszem do Oceny Cech Pracy opracowanym przez Dudka, Waszkowską, Merecz i współ. Na podstawie uzyskanych wyników sporządzono ranking miar uciążliwości pracy. Jako najbardziej uciążliwe zostały określone zagrożenia w miejscu pracy, złożoność pracy i pośpiech. Najniższy stopień uciążliwości przypisano konfliktom i rywalizacji w miejscu pracy. Na podstawie standardów ustalonych przez autorów kwestionariusza wyodrębniono osoby o wysokim poziomie stresu z powodu uciążliwości poszczególnych cech pracy, co pozwoliło określić intensywność obciążenia poszczególnych elementów. Wysoki poziom stresu najczęściej powodowała złożoność pracy, nieprzyjemne warunki pracy i pośpiech, a najrzadziej uciążliwości i ponoszona odpowiedzialność. Wykazano, że wiek, wykształcenie i doświadczenie zawodowe pielęgniarek nie różnicowały istotnie statystycznie ogólnej oceny warunków pracy. Różnice w ocenie poziomu uciążliwości pracy w poszczególnych kategoriach wiekowych wystąpiły przy uwzględnieniu typu oddziałów. Podobne wyniki uzyskano również w przypadku doświadczenia zawodowego, wykształcenia i zajmowanego stanowiska. Wszystkie te czynniki były

różnie skorelowane w zależności od typu oddziału. Wykazano, że młodzi pracownicy, w zależności od oddziału, na którym byli zatrudnieni, najmocniej odczuwali ponoszenie odpowiedzialności, rywalizację, niepewność wynikającą z organizacji pracy, nieprzyjemne warunki pracy, zagrożenia i wysiłek fizyczny. Wraz ze wzrostem wieku pracownicy słabiej odczuwali obciążenia, co może oznaczać, że wraz z wiekiem stają się bardziej odporni na niektóre stresory. Podobny efekt zaobserwowano w przypadku stażu pracy, aczkolwiek w przypadku pracowników izby przyjęć (specyfiki tego miejsca) wraz ze wzrostem wieku i stażu pracy badani mocniej odczuwali obciążenia, ponieważ wraz z nabywanym doświadczeniem pracownicy stają się bardziej świadomi niebezpieczeństw i konsekwencji popełnienia błędu. Potwierdzono również związek między zajmowanym stanowiskiem a oceną uciążliwości pracy (poziom ogólnego stresu był wyższy wśród pielęgniarek pełniących funkcje kierownicze oraz pielęgniarek oddziałowych, były one narażone na stres związany z pośpiechem, złożonością pracy oraz niepewnością organizacyjną i uciążliwościami w pracy). Jedynym obszarem, w którym nie stwierdzono wpływu zajmowanego stanowiska na poziom stresu, było występowanie zagrożeń. Z uwagi na fakt, że typ oddziału był czynnikiem silnie różnicującym ocenę warunków pracy, analizę wpływu wykształcenia na warunki pracy przeprowadzono oddzielnie dla każdego typu oddziału. W grupie pielęgniarek pracujących na oddziałach chirurgicznych wykształcenie miało istotny statystycznie wpływ na postrzeganie warunków pracy w kilku wymiarach (osoby z najniższym wykształceniem najlepiej oceniały warunki pracy). Wśród osób pracujących na oddziałach zachowawczych wpływ wykształcenia na ocenę warunków pracy nie był aż tak wyraźny. Jedynie ocena stresogenności związanej z odpowiedzialnością i wysiłkiem fizycznym różniła się w sposób istotny statystycznie ze względu na poziom wykształcenia (osoby z wyższym wykształceniem miały najwyższy poziom stresu). Oceny pielęgniarek pracujących na izbach przyjęć, ze względu na wykształcenie różniły się w ocenie nieprzyjemnych warunków pracy, złożoności pracy oraz niepewności związanej z organizacją pracy, co jest naturalnie uzasadnione specyfiką tego miejsca pracy (im wyższe wykształcenie pielęgniarki, tym gorsza ocena tego wymiaru). Dla ogólnej oceny uciążliwości warunków pracy skonstruowano modele regresji, w których jako zmienne niezależne uwzględniono typ oddziału, wykształcenie, wiek i staż pracy. W modelach uwzględniono również interakcje drugiego stopnia między wszystkimi czynnikami. Doświadczenie zawodowe i wiek pielęgniarek nie różnicowały w sposób istotny statystycznie ogólnej oceny uciążliwości warunków pracy. W danym modelu Autorzy przyjęli tylko dwa czynniki, stwierdzili, że: osoby z wyższym wy-

kształceniem bardziej negatywnie oceniały warunki pracy, pielęgniarki pracujące na izbach przyjęć najlepiej oceniały swoje warunki pracy, wpływ wykształcenia na ocenę warunków pracy zależał od oddziału, przy czym największe różnice w ocenach wystąpiły na oddziale chirurgicznym. Złożoność pracy, konflikty i pośpiech były odczuwalne niezależnie od wieku, doświadczenia i oddziału, na którym pracowały pielęgniarki. Ważnym wynikiem przeprowadzonych badań było również wskazanie obciążeń charakterystycznych dla całej badanej grupy pielęgniarek.

4. Kowalczyk K., Krajewska-Kułać E., Sobolewski M: Working Excessively and Burnout Among Nurses in the Context of Sick Leaves. *Front Psychol.* 2020; 11:285.
doi:10.3389/fpsyg.2020.00285 **Impact factor – 2.067; punktacja MNiSW – 70**

Celem badania było określenie wzajemnych korelacji nadmiernego obciążania pracą i wypalenia zawodowego – dwóch filarów psychicznego dobrostanu pracowników – oraz ich powiązań z absencją chorobową. Badania zostały przeprowadzone na populacji 460 pielęgniarek i pielęgniarzy pracujących na 9 oddziałach trzech szpitali zlokalizowanych na terenie województwa podlaskiego. W badaniach posłużono się polską adaptacją kwestionariusza Masłach Burnout Inventory oraz standaryzowanym Kwestionariuszem Nadmiernego Obciążania się Pracą opracowanym przez Paluchowskiego i współ. W opracowaniu podkreślono, że pielęgniarki są grupą zawodową w bardzo wysokim stopniu narażoną na wypalenie zawodowe z uwagi na szczególną relację pacjent – opiekun. Zostało to potwierdzone w wielu badaniach, także tych prowadzonych przez Naczelną Radę Pielęgniarek i Położnych i wskazuje, że pielęgniarki w Polsce są nadmiernie obciążone pracą, co jest uwarunkowane wieloczynnikowo (m.in. normami zatrudnienia, zmniejszoną obsadą w dni świąteczne, zwiększającą się stale liczbą obowiązków, niedostatecznym wynagrodzeniem), a jednocześnie mają poczucie misyjności swego zawodu, które nie pozwala im zostawić chorych bez opieki. Wykazano, że wiek oraz staż pracy nie wpływają znacząco na częstotliwość występowania wypalenia zawodowego wśród pielęgniarek. Skonstruowany model regresji pozwolił opisać oddziaływanie poszczególnych komponentów nadmiernego obciążania się pracą na ogólny wskaźnik wypalenia zawodowego. Stwierdzono, że skłonność do nadmiernego obciążania się pracą oraz nadmierne przeciążenie się pracą może być traktowane jako syndrom nadchodzącego wypalenia zawodowego. Z kolei wyższe wartości miar utraty kontroli nad pracą i opresyjności organizacji przekładają się na wzrost wypalenia zawodowego. Natomiast im bardziej perfekcjonistyczny

styl pracy, tym mniejszy poziom wypalenia zawodowego. Wyniki wskazują, że wypalenie zawodowe wśród pielęgniarek mierzone zarówno wskaźnikiem ogólnym, jak i składowymi – depersonalizacja i wyczerpanie emocjonalne – jest silnie wprost skorelowane z częstotliwością korzystania ze zwolnień lekarskich. Oznacza to, że wypalenie zawodowe istotnie pogarsza zdrowie pracowników i jest znacząco odpowiedzialne za absencję chorobową w pracy. Podobne wnioski można znaleźć w pracach innych badaczy. Udowodniono, że nadmierne obciążenie pracą zwiększa objawy wypalenia zawodowego i powoduje, że pielęgniarki częściej korzystają ze zwolnień lekarskich. W ten sposób absencja chorobowa jest czynnikiem zwiększającym obciążenie pracą dla pielęgniarek zobowiązanych do pracy w zastępstwie dla ich nieobecnych kolegów. Dodatkowe obowiązki naturalnie przyczyniają się do wzrostu obciążenia pracą, co z kolei ma wpływ na wypalenie i tym samym tworzy cykliczny samoutrwalający mechanizm. We wnioskach końcowych podkreślono konieczność podjęcia niezbędnych działań w celu zapobiegania obciążenia nadmierną pracą pielęgniarek.

5. Kowalczyk K., Krajewska-Kułał E., Sobolewski M: The Effect of Subjective Perception of Work in Relation to Occupational and Demographic Factors on the Mental Health of Polish Nurses. *Front Psychiatry*. 2020; 11:591957. doi: 10.3389/fpsy.2020.591957. **Impact factor – 2.849; punktacja MNiSW – 100**

Celem badań było ustalenie wpływu stresu odczuwanego przez pielęgniarki na stan ich zdrowia psychicznego w interakcji z wybranymi czynnikami zawodowymi i demograficznymi. Badania przeprowadzono na populacji 550 pielęgniarek pracujących w szpitalach w województwie podlaskim. Narzędziem badawczym do oceny stanu zdrowia był Kwestionariusz Ogólnego Stanu Zdrowia GHQ-28 Goldberga, w polskiej adaptacji Makowskiej i Mercz, pozwalający na wyłonienie osób, których stan psychiczny uległ czasowemu lub długookresowemu załamaniu w wyniku doświadczanych trudności, problemów lub na skutek choroby psychicznej, oraz takich, u których występuje istotne ryzyko zaburzeń zdrowia psychicznego. Narzędzie posiada cztery skale: symptomy somatyczne, niepokój/bezsenność, zaburzenia funkcjonowania i symptomy depresji. Do zbadania oceny subiektywnych cech pracy użyto Kwestionariusza do Subiektywnej Oceny Pracy (KSOP) autorstwa Dudka, Waszkowskiej, Mercz i współ. Kwestionariusz ten służy do oceny subiektywnej percepcji pracy i przeznaczony jest do pomiaru indywidualnego poczucia stresu zawodowego pracowników. Badane pielęgniarki oceniły swoją pracę jako wysoce stresogenną (77,1% pielęgniarek określiło od-

czuwany ogólny poziom stresu powodowany pracą jako bardzo wysoki). Najbardziej stresogennymi czynnikami były zagrożenia, odpowiedzialność oraz relacje międzyludzkie. Jak donoszą Autorzy, w Polsce pielęgniarka występuje w drugiej grupie najbardziej stresujących zawodów, a w USA jest w pierwszej piątce. Ogólnie pielęgniarki były dosyć zadowolone ze swego stanu zdrowia psychicznego, jednakże rozkład wyników miar stanu zdrowia psychicznego GHQ-28 charakteryzował się wysoką asymetrią, zwłaszcza w przypadku symptomów somatycznych oraz lęku/bezsensowności, objawy somatyczne występowały najczęściej, zaś ciężka depresja najrzadziej. Negatywne cechy pracy determinują ocenę złego samopoczucia. Przyjęte modele regresji wykazały, że ani wiek, ani typ oddziały pojedynczo i w interakcjach nie wpływał na ocenę przez pielęgniarki ich stanu psychicznego. Jedynie ogólna miara stresu określona narzędziem KSOP samodzielnie i w interakcji z wykształceniem wpływała na ogólny poziom samopoczucia psychicznego badanych pielęgniarek określonego GHQ-28 (pielęgniarki z wyższym wykształceniem psychicznie lepiej znoszą stres związany z miejscem pracy). Zbadano także wpływ cząstkowych miar psychometrycznych z kwestionariusza KSOP na ogólną miarę GHQ-28. Jak ustalono, najistotniejszy wpływ wywierało nadmierne obciążenie pracą. Wzrost stresu spowodowany nadmiernym obciążeniem pracą, brakiem nagród (premii), relacjami interpersonalnymi, brakiem wsparcia pogarszał psychiczne samopoczucie pielęgniarek, natomiast w przypadku miary poczucia odpowiedzialności wraz z jej wzrostem następowała poprawa samopoczucia psychicznego badanych pielęgniarek. Stwierdzono, że wzrost samego tylko poczucia odpowiedzialności, przy braku zmian pozostałych miar KSOP, może prawdopodobnie oznaczać większą pewność pielęgniarki w pracy i wpływać korzystnie na ogólne zdrowie psychiczne. W prezentowanych analizach zwrócono uwagę na wpływ cząstkowych miar psychometrycznych w interakcji z czynnikami zawodowymi i demograficznymi na ogólną miarę GHQ-28. Okazało się, że pielęgniarki z wyższym wykształceniem są bardziej odporne na negatywny wpływ nieprzyjemnych warunków pracy na ogólną samoocenę stanu zdrowia psychicznego. Podobne relacje zostały potwierdzone przez innych badaczy, co zostało omówione w części Dyskusja. Jak podkreślono we wnioskach, szczególna interakcja wykształcenia i nieprzyjemnych warunków pracy, będąca wynikiem przedstawionych badań, zasługuje na uwagę i może być uzupełnieniem wcześniej przeprowadzonych badań.

Przedstawione osiągnięcie naukowe pod wspólnym tytułem *Wybrane aspekty obciążeń psychospołecznych w pracy pielęgniarek* stanowi dość spójny tematycznie cykl 5 oryginalnych prac opublikowanych w recenzowanych czasopismach naukowych. Stosując warsztat badawczy nauk o zdrowiu, dr n. med. Krystyna Kowalczyk wykorzystwała w swojej penetracji badawczej nurt badań jakościowych, osiągnęła założone cele prac naukowych, jakim było poznanie badanego zjawiska w takim stopniu, który uzasadniałby podjęcie działań istotnych dla procesu naprawczego. Na pewno – jak w każdym poczynaniu – można doszukać się niedoskonałości, ale sam zamiar twórczy należy ocenić wysoko. Żywię również nadzieję, że będzie on nadal rozwijany i doskonalony.

Warunki prowadzonych badań oraz użyte środki nie budzą zastrzeżeń i są zgodne z wymogami dla tego typu prac badawczych (zastosowane metody, techniki wywiadu i ankiety pozwoliły zdobyć szereg informacji o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych badanych). Inną ważną kwestią metodologiczną jest sposób opracowania wyników badań jakościowych i ilościowych z wykorzystaniem metod statystycznych nie tylko w celu nagromadzenia wiedzy związanej z atrybutami strukturalnymi i funkcjonalnymi, ale nade wszystko po to, aby poszukać związków i zależności między zbiorami zawierających zarówno zmienne pochodzące z badań jakościowych, jak i ilościowych. Jak wykazała Autorka badań, praca decyduje o poziomie kondycji zdrowotnej pielęgniarek, bowiem niesie ze sobą stresory – czynniki patogenne (biologiczne, psychiczne, społeczne, fizyczne). Wiąże się to z zasobami odpornościowymi jednostki, jej cechami biopsychospołecznymi oraz z oddziaływaniem środowiska pracy i w konsekwencji powoduje określone skutki. Pragnę także podkreślić, że znamienne w badaniach jakościowych są też obserwacje i doświadczenia, jakie niesie kontakt interpersonalny z badanym – za szczególnie interesujące uważam wykorzystanie przez Habilitantkę umiejętności w zakresie komunikacji z badanymi pielęgniarkami (jest to niejako wpisane w Jej zawód), które znacząco podnoszą wartość merytoryczną prezentowanych wyników badań.

Zaprezentowane wyniki badań, jak i wnioski analizowane są poprawnie pod względem statystycznym i należą do wartościowych i aktualnych dla piśmiennictwa krajowego i międzynarodowego.

Słabe strony recenzowanego doniesienia naukowego

Przyjęty przez Autorkę tok postępowania metodologicznego nie budzi zastrzeżeń, aczkolwiek w podjętych badaniach empirycznych poszukiwano określonych związków, o których wspominałam wcześniej. W związku z tym zakres i sens penetracji badawczej był w rzeczywistości znacznie szerszy i bogatszy pod względem jakościowym i ilościowym niż wyłożony w treści pytań badawczych. W dość obszernej charakterystyce badanych zbiorowości nie zawsze znalazłam informacje o sposobie przeprowadzenia losowania badanych grup. Jestem przekonana, że dobór ten odbywał się zawsze zgodnie z powszechnie obowiązującymi procedurami organizacji badań naukowych. Podobna sytuacja występuje przy prezentacji zastosowanych metod statystycznych, a jest ich sporo. Można rzec, że prawie zestaw kursu statystyki, szkoda, że nie zostały zastosowane we wszystkich z cyklu prezentowanych prac wielozmianowe modele statystyczne (model wielokrotnej regresji liniowej lub analiza kanoniczna). Biorąc pod uwagę ważność poznawczą i aplikacyjną analizowanej problematyki dla przyszłości, proponowałabym Autorce tworzenie modeli logitowych jako zaawansowanych narzędzi analizy zmiennych jakościowych obok modeli probitowych czy analizy dyskryminacyjnej, co dałoby większą możliwość zdiagnozowania wpływu wybranych aspektów obciążeń psychospołecznych w pracy na określone skutki zdrowotne i społeczne polskich pielęgniarek z jednoczesną propozycją działań prewencyjnych.

Ocena pozostałych osiągnięć naukowych i aktywności naukowej

Pozostały dorobek naukowy dr Krystyny Kowalczuk obejmuje 10 prac, za które uzyskała 21,226 pkt impact factor i 870 pkt MNiSW oraz 45 oryginalnych pełnotekstowych prac w piśmiennictwie nieposiadającym impact factor, za które uzyskała 5 pkt. MNiSW, posiada 196 rozdziałów w krajowych monografiach (punktacja MEiN 1704 pkt.), jest autorką monografii w j. polskim (punktacja MEiN 80 pkt.), była redaktorem naczelnym 10 wieloautorskich monografii w języku polskim, jest autorką i współautorką 6 oryginalnych pełnotekstowych prac w suplementach czasopism posiadającym impact factor (5,778 IF, 240 pkt MEiN) oraz 5 oryginalnych pełnotekstowych prac w suplementach czasopism nieposiadającym impact factor (500 pkt MEiN), co należy ocenić jako dorobek znaczący. Liczba cytowań prac Kandydatki według Web of Science wynosi: Core Collection 65; h-index-5, All Databases 167; h-indeks-7. Świadczy to o tym, że Jej dorobek naukowy jest rozpoznawalny zarówno w kraju, jak i za granicą. Prace publikowane były głównie w takich czasopismach jak: International

Journal of Occupational Medicine and Environmental Health, Medycyna Pracy, Frontiers in Psychology, Annals of Agricultural and Environmental Medicine, Central European Journal of Public Health, Journal of Clinical Medicine, BMC Geriatrics, BioMed Research International. Na podstawie analizy dorobku naukowego dr n. med. Krystyny Kowalczyk oraz dołączonego przez nią autoreferatu należy wnioskować, że z Jej inspiracji i pod Jej kierunkiem zostało przeprowadzonych kilka wieloaspektowych badań populacyjnych.. Treść zdecydowanej większości publikacji naukowych realizowanych w trakcie pracy zawodowej Kandydata stanowi problematyka dotycząca narażenia zawodowego pracowników ochrony zdrowia na agresję w miejscu pracy, stres zawodowy i rozwój wypalenia zawodowego, na oddziaływanie czynników szkodliwych w miejscu pracy, ponadto Kandydatka zajmowała się badaniem postaw młodzieży i dzieci wobec zachowań ryzykownych związanych z uzależnieniami, przemocą i tolerancją w społeczeństwie, prowadziła też interdyscyplinarne badania naukowe związane z jakością życia człowieka w każdym wieku w zdrowiu i chorobie.

We wspomnianych pracach stosowano wielowymiarowe analizy statystyczne (między innymi modele regresji). Przeprowadzone badania pozwoliły zidentyfikować główne determinanty zdrowia fizycznego i psychicznego wybranych grup oraz czynniki decydujące o kondycji zdrowotnej i funkcjonowaniu różnych populacji. Prace te stanowią istotny wkład w ocenę zdrowia polskiego społeczeństwa i jego uwarunkowań. Mogą również znaleźć zastosowanie w opracowaniu planów i strategii dedykowanych poprawie kondycji systemu ochrony zdrowia.

Dr n. med. Krystyna Kowalczyk była kierownikiem 13 i współwykonawcą 27 krajowych projektów badawczych, finansowanych z działalności statutowej uczelni. Ma więc znaczące osiągnięcia w kierowaniu projektami uczelnianymi. Ponadto dr Krystyna Kowalczyk była koordynatorem lokalnym ogólnopolskiego projektu badawczego pt. „Wiedza i postawy studentów pielęgniarstwa i położnictwa wobec rozszerzenia uprawnień zawodowych w zakresie samodzielnego ordynowania niektórych leków, wystawiania recept oraz kierowania na wybrane badania diagnostyczne" prowadzonego w latach 2015-2018 przez Zakład Dydaktyki i Efektów Kształcenia Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego we współpracy z 26 ośrodkami naukowo-dydaktycznymi w całej Polsce. Była członkiem zespołu realizującego projekt pt. „Monitorowanie wspólnego Programu Prozdrowotnego dla zapobiegania rozpowszechnienia uzależnień wśród młodzieży studenckiej" prowadzonego w ramach programu współpracy Wydziału Nauk o Zdrowiu UMB i Wydziału Wychowania Fizycznego Państwowego Uniwer-

sytetu im. Janki Kupały w Grodnie. Czterokrotnie za działalność naukowo-badawczą i osiągnięcia publikacyjne otrzymała nagrodę indywidualną Rektora Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku.

Obecnie, by rozwiązywać istotne problemy badawcze dla nauk o zdrowiu, należy lokować wyniki ich badań w polskich i zagranicznych periodykach naukowych o dużej renomie naukowej, co – jak udowodniono powyżej – Habilitantka czyniła przez całą swą drogę naukową i zawodową.

W 2014 roku w ramach działania Wizyty Studyjne Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego wzięła udział w wizycie studyjnej na Uniwersytecie w Bergen w Norwegii. W ramach wizyty Pani Krystyna Kowalczyk uczestniczyła w pracach grup badawczych funkcjonujących na Uniwersytecie w Bergen. Ponadto dr K. Kowalczyk współpracuje z Krasnojarskim Państwowym Uniwersytetem Pedagogicznym w Krasnojarsku (Federacja Rosyjska), efektem której są wspólne publikacje i konferencje (zał. A8). Na uwagę zasługuje Jej współpraca podjęta z Western Norway University of Applied Science, która w 2020 roku ze względu na pandemię Covid-19 nie została uwieczniona osobistym kontaktem, tylko pozostała w sferze zdalnych kontaktów. Należy podkreślić przesłanki związane z tą współpracą, a więc zapoznanie się z norweskim systemem kształcenia pielęgniarek, organizacją kształcenia praktycznego, nabycie kwalifikacji zawodowych, wymiana doświadczeń. Podobnie ze względu na ograniczenia wynikające ze wspomnianej pandemii w formule on-line odbył się kolejny staż naukowy Pani dr Krystyny Kowalczyk w dniach 02.11.2020-30.11.2020 na Uniwersytecie Janki Kupały w Grodnie. Na szczególną uwagę zasługuje Jej współpraca z czasopismem *Frontiers in Psychology*, gdzie pełni funkcję redaktora tematycznego i jest odpowiedzialna za redakcję grupy tematycznej „Psychological Distress, Burnout, Quality of Life, and Wellness Among Healthcare Workers”.

Pani dr Krystyna Kowalczyk współpracuje z wieloma znaczącymi ośrodkami w kraju, a efekty współpracy z ośrodkami, których pełną listę prezentuje Autoreferat, to najczęściej wspólne publikacje.

Reasumując, aktywność badawcza, a także zakres promowania i weryfikacji warsztatu pracy oraz wyników badań naukowych w postaci publikacji oraz udziału w kongresach krajowych i zagranicznych, jak również liczba powoływania się autorów innych prac (w tym autorów zagranicznych) na publikacje dr n. med. Krystyny Kowalczyk, czy też znaczne osiągnięcia w dydaktyce akademickiej dają podstawy do stwierdzenia, że dr n. med. Krystyna

Kowalczuk w swojej specjalności osiągnęła już autorytet naukowy, co w mojej opinii pozwala Jej starać się o wyższy stopień naukowy.

Ponadto – według mnie – Oceniana jest dobrym przykładem na to, że przedstawiciel młodej dyscypliny nauki o zdrowiu z trudem wychodzącej ze swojego *in statu nascendi* ma szansę zamieszczać dobre prace w renomowanych, światowych czasopismach naukowych, zaświadczać tym samym o dużej wartości poznawczej i aplikacyjnej podjętych badań prowadzonych w polskich uczelniach wyższych. Uważam, że wymienione osiągnięcia w pełni uzasadniają Jej aspiracje do uzyskania wyższego stopnia naukowego.

Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzatorskich

Jak wspomniano, z Uniwersytetem Medycznym w Białymstoku Kandydatka do stopnia doktora habilitowanego związana jest od 17 lat, stąd niezwykle bogaty zakres osiągnięć w obszarze dydaktycznym, organizacyjnym i popularyzatorskim, co ważne przypadający na okres transformacji w kształceniu pielęgniarek i położnych oraz formowania się dziedziny nauki medycznej i nauki o zdrowiu i dyscypliny nauki o zdrowiu. Charakter zatrudnienia Pani Krystyny Kowalczuk zmieniał się wraz ze zdobywaniem kolejnych tytułów i stopni naukowych. Swoją pracę zawodową w Akademii Medycznej w Białymstoku na Wydziale Pielęgniarstwa i Ochrony Zdrowia od momentu zatrudnienia w 2005 roku Pani Krystyna Kowalczuk godziła z dalszym rozwojem poprzez udział w licznych kursach i szkoleniach (pełny wykaz licznych aktywności w tym zakresie zawiera Autoreferat). Obecnie od 31.12.2019 roku jest zatrudniona na etacie badawczo-dydaktycznym jako adiunkt w Zakładzie Zintegrowanej Opieki Medycznej na Wydziale Nauk o Zdrowiu UMB. Prowadzi zajęcia dydaktyczne na kierunku pielęgniarstwo, między innymi z przedmiotów podstawy pielęgniarstwa, organizacja pracy pielęgniarskiej oraz zajęcia praktyczne z pacjentem standaryzowanym w Centrum Symulacji Medycznej oraz w szpitalu. Jest promotorem 49 prac licencjackich i 26 prac magisterskich oraz recenzentem 38 prac licencjackich i 33 prac magisterskich, zaś po uzyskaniu w 2007 roku stopienia naukowego doktora nauk medycznych w zakresie medycyny dwukrotnie była promotorem pomocniczym w przewodach doktorskich. Pani dr n med. Krystyna Kowalczuk udziela się także jako członek zespołu opracowującego autorskie programy nauczania dla studentów kierunków prowadzonych na Wydziale Nauk o Zdrowiu. Ponadto pełni wiele funkcji związanych z kierunkiem pielęgniarstwo zarówno na uczelni, jak i poza nią, wielokrotnie była członkiem zespołu opracowującego zadania egzaminacyjne z dziedziny

pielęgniarstwa zachowawczego w Centrum Kształcenia Podyplomowego Pielęgniarek i Położnych w Warszawie, była też w latach 2010-2016 przewodniczącą Państwowej Komisji Egzaminacyjnej w dziedzinie pielęgniarstwa zachowawczego. Nieobca jest Pani dr Krystynie Kowalczuk działalność charytatywna, której bogaty wymiar zawarto w odnośnych załącznikach A10-A11. Należy podkreślić, że od 2015 roku pełni funkcję wiceprzewodniczącej Centrum Wolontariatu Wydziału Nauk o Zdrowiu. Za swoją działalność naukową i dydaktyczną Pani dr Krystyna Kowalczuk była wielokrotnie nagradzana przez władze Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku, dwukrotnie zdobyła też nagrody Ministra Zdrowia za rozdziały w monografiach. Ponadto Pani Krystyna Kowalczuk w latach 2007-2019 wielokrotnie zdobywała nagrody Rektora UMB (16 w okresie pracy w uczelni) oraz wyróżnienia na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowo szkoleniowych (148 konferencji; lista wystąpień – załącznik W-1). Na zakończenie analizy tej części działalności Pani dr Krystyny Kowalczuk pragnę podkreślić imponujący dorobek dydaktyczny, organizacyjny oraz popularyzatorski, który określa nie tylko sylwetkę Kandydatki, ale też promuje uczelnię, którą od wielu lat Pani dr Krystyna Kowalczuk godnie reprezentuje zarówno na forum krajowym, jak i międzynarodowym.

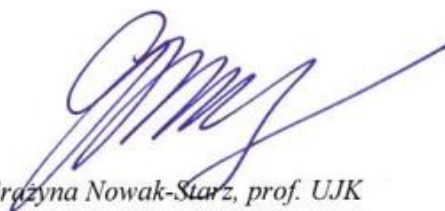
Podsumowanie i wniosek końcowy

Podsumowując ocenę cyklu prac składających się na rozprawę habilitacyjną oraz pozostałego dorobku naukowego, stwierdzam, że dr Krystyna Kowalczuk wykazała się znaczącym i bogatym dorobkiem, umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych, jak również niezbędnymi zdolnościami organizacyjnymi i dydaktycznymi. Cykl artykułów składających się na rozprawę habilitacyjną, jak i pozostałe prace badawcze stanowią istotny i oryginalny wkład w rozwój dziedziny nauk medycznych i nauk o zdrowiu, dyscypliny nauki o zdrowiu.

Przedstawione osiągnięcie naukowe jest wynikiem dużej aktywności badawczej Kandydatki, czego dowodem są Jej prace drukowane w zagranicznych i krajowych czasopismach naukowych. Wyniki badań dr n. med. Krystyny Kowalczuk oprócz wartości poznawczej posiadają także znaczenie aplikacyjne. Wnioski wyprowadzone z badań znajdują potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach i są ważnymi postulatami tak dla zarządzających w systemie ochrony zdrowia, jak i dla pracodawców oraz kadry kierowniczej sektora ochrony zdrowia. Reasumując ocenę recenzowanego dorobku badawczego, pragnę podkreślić, że dorobek nau-

kowy kandydatki jest skonkretyzowany tematycznie, wszystkie prace cechuje logika wywo-
dów. Wysoko oceniam również doświadczenie zawodowe, aktywny udział w procesie dydak-
tycznym i działalność organizacyjną dr Krystyny Kowalczuk. Kandydatka do stopnia nauko-
wego doktora habilitowanego jest doświadczonym dydaktykiem, wychowawcą studentów
i organizatorem życia naukowego w uczelni, wykształconym specjalistą w zakresie nauk
o zdrowiu, a szczególnie jej nurtu, który podejmuje badania związane z funkcjonowaniem
zawodu pielęgniarstwa w aspekcie wielu uwarunkowań, nie tylko w celu diagnozy i prognozy
rozwoju, ale nade wszystko kontroli i skuteczności szeroko rozumianych działań edukacyj-
nych i prozdrowotnych. Jej autorytet naukowy potwierdzają publikacje zamieszczane w re-
nomowanych czasopismach.

Powyższe okoliczności pozwalają mi stwierdzić, że dr Krystyna Kowalczuk spełnia
warunki zgodne z wymaganiami określonymi w art. 219 ust 1 pkt.2 ustawy z dnia 20 lipca
2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2020 poz.85 ze zm.) w sprawie nadania
stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscypli-
nie nauki o zdrowiu. Wnoszę więc do Senatu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku
o dopuszczenie dr n. med. Krystyny Kowalczuk do dalszych etapów postępowania habilita-
cyjnego.

dr hab. Grażyna Nowak-Siarz, prof. UJK
Kierownik Zakładu Zdrowia Publicznego
Collegium Medicum
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach